

سر پرستار

www.ketab.ir

☐ برگزیده
فرهنگ قرآن

برگزیده فرهنگ قرآن

جلد چهارم

قرآن - یهودا

تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
مرکز فرهنگ و معارف قرآن

بوستینگ
۱۳۹۰

برگزیده فوهندگ قرآن / جلد چهارم

- تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / مرکز فرهنگ و معارف قرآن
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۰ • شمارگان: ۱۵۰۰ • بها: ۱۲۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاییه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷۷۲۱۵۵-۷، فاکس: ۷۷۲۱۵۴، تلفن پخش: ۷۷۲۳۲۶
- ♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- ♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۸۹۵۴۹۲۲-۰۹۳۹۵۹۹۲۰۸۹
- ♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- ♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۲۷۰
- ♦ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- ♦ فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن: ۷۸۳۷۱۰۲
- ♦ پخش یکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه باستان، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳
- ♦ نمایندگی های فروش کتاب مؤسسه در داخل و خارج کشور (ضمیمه برگه نظرخواهی آثار انتهایی کتاب)

بازاریابی: شایسته پخش و توزیع، چاپ: چاپخانه بوستان کتاب، طراحی جلد: بوستان کتاب، طراحی داخلی: بوستان کتاب، طراحی برون: بوستان کتاب

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آمنگر • همکاران مرکز فرهنگ و معارف قرآن • چکیده عربی: سهیله خانفی • چکیده انگلیسی: مریم خانفی
- فیبا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروفنگاری: احمد مؤتمنی • اصلاحات حروفنگاری و صفحه آرایی: احمد اخلی • کارشناس نمونه خوانی: محمدجواد مصطفوی • نظارت و کنترل آماده سازی: بیژن سهرابی • کنترل فنی صفحه آرایی: سیدرضا موسوی منش • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • مدیر تولید: عبدالهاری اشرفی • اداره آماده سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

پیش‌گفتار

حَمْدٌ * تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * كِتَابٌ فُصِّلَتْ ءَايَاتُهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ^۱

«حاء، میم، [قرآن] فرو فرستاده‌ای است از جانب [خدای] رحمان رحیم. کتابی است که آیات آن به روشنی بیان شده. قرآنی است به زبان عربی برای مردمی که بدانند».

قرآن مجید، یگانه کتاب آسمانی است که دست تحریف، دامن آن را نیالوده و جاودانگی اسلام را بسندی است پر ارج و آخرین سفیر آسمان را معجزه‌ای است ابدی. کهنسالی، غبار کهنگی بر آن ننشاند. از سوی خدا و همیشه پابرجاست. افسردگی را بدان راه نیست و تشنگان را از هر نسل و عصر، جام‌های سرشار از طراوت دارد. کتابی است که هیچ کژی و ناراستی را بر نمی‌تابد. استوار و بی‌رخنه همه آنچه را که بایسته هدایت آدمیان است، پیش روی آنان نهاده است. تشنگان معرفت را باران است و شیفتگان محبت را مهربان. عامی و عالم، از خوان گسترده آن بهره دارند.

چنین کتابی را ستودن نتواند، مگر آن که خود در دامن آن پروریده و نهج بلاغت را از آن آموخته است:

درمان‌گر دردها^۲، نیکوترین اخبار، بهار قلب‌ها و شفابخش دل‌هاست. سودمندترین ماجراها در آن است^۳؛ کتاب بینایی است^۴ با ظاهری آراسته و باطنی ژرف، شگفتی‌های آن را

۱. سورة فصلت، (۴۱) آیه ۱-۳.

۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۵۸.

۳. همان، خطبه ۱۱۰.

۴. همان، خطبه ۱۳۳.

پایان نیست و تاریکی‌ها از آن گریزان است.^۱ چراغ راه است.^۲ سخنوری است که خستگی به زبان او در نمی‌پیچد و بنایی است که هیچ‌گاه فرو نمی‌ریزد. عزیزی است که یارانش هرگز شکست ندارند.^۳ خیرخواه بی‌شائبه است و هرگز دروغ نمی‌گوید. اگر پناه دهد، استوار است و اگر شفاعت کند، شفاعتش مقبول است...^۴

قرآن مجید، بی آن‌که گذشت زمان، چیزی از آن بکاهد یا مرور ایام آن را از پای در آورد، و بی آن‌که موج‌های تغییر و تبدیل، لفظ و معنای آن را آشفته سازد، همواره هدایتگر انسان‌ها در همه ادوار تاریخ بوده است. این و حینامه الهی، با همان الفاظ ثابت که از روز نخست به میان آورد و با همان ادبیات کهن و مرسوم، همیشه صدرنشین هر محفلی است که در آن نکته‌ی تازه گفته می‌شود و یا دانش نو پرده از رخسار برمی‌دارد. آیا اعجازی از این فراتر به اندیشه آدمی می‌گنجد که کتابی کهن، چنین تازه و شاداب، رهاوردهای علمی، عقلی و شهودی بشر را پذیرا است و همه آنها را تواند که در دامان خود پرورد. ستیزه‌جویان هر قدر که آشوب کنند، نتوانند گردی بر دامان قرآن بنشانند و او است که همچنان هم‌اورد می‌خواهد. تازگی و طراوت، نشانه‌ای از اعجاز قرآن است. و این شگفتی گویا هم‌اره مایه اعجاب و پرسش فرهیختگان تاریخ بوده است؛ چنان که از امام صادق (ع) پرسیده‌اند: چرا به رغم گذشت زمان، قرآن هر روز تازه و تازه‌تر می‌شود؟ امام (ع) در پاسخ فرمودند:

زیرا خداوند، قرآن را نه برای مردمی ویژه یا دوره‌ای خاص، فرستاده است، بلکه این کتاب، برای همه زمان‌ها و همه انسان‌ها است.^۵

آری از آنجا که شناخت قرآن و آشنایی با احکام و حکم و اسرار مستور و رموز نهفته آن رزق گرانمای انسان در تمامی اعصار است، فرزنانگان عصر حاضر نیز باید قرآن‌پژوهی را وجهه همّت خویش قرار داده، متناسب با نیازهای روز، معارف قرآنی را کشف و ارایه کنند و به رزق ویژه خویش دست یابند.

اکنون خداوند را سپاس می‌گزاریم که به مجموعه پژوهشگران مرکز فرهنگ و معارف

۱. همان، خطبه ۱۸.

۲. همان، خطبه ۱۸ و ۱۵۲.

۳. همان، خطبه ۱۳۳.

۴. همان، خطبه ۱۷۶.

۵. بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۸۰.

قرآن توفیق داد که دسترسی به «فرهنگ قرآن» و راهیابی به موضوعات و مفاهیم قرآن را برای نسل فرزانه و جستجوگر امروز تسهیل نمایند. باشد که همه دلدادگان قرآن از چشمه‌سار زلال آن بهره‌مند گردند.

هدف و ضرورت تدوین

به حتم هیچ کتابی تاکنون، این اندازه موضوع و محور تحقیق و گزارش نبوده است. از ده‌ها هزار کتابی که قرآن را چون نگین در میان خود گرفته، چنین بر می‌آید که قرآن همواره مورد توجه اندیشمندان و بزرگان علم و معرفت بوده است. این تحقیقات از دامنه اطلاع‌رسانی تا قله تفسیر و تأویل، همگی بر این دعوی پای می‌فشارند که قرآن مجید مهم‌ترین و جوشنده‌ترین چشمه فیض الهی است و میوه معرفت را جز از شاخه آن نمی‌توان چید. هر چند تا عصر حاضر، معجم‌ها، فرهنگ‌ها و دائرةالمعارف‌های بسیاری، در کارنامه قرآن‌پژوهی ثبت شده است. اما هنوز گره‌های بسیاری است که باید گشود و راه‌های درازی است که بایست پیمود.

بسیاری از مفسران سخت کوش و ژرف‌اندیش قرآن، هر یک از موقف گرایش و ذائقه خود به قرآن نگریسته‌اند این طبقه از دانشمندان اسلامی، هر چند در تبیین ابعاد و زوایای فرهنگ قرآن، تلاش و مجاهدت ارزشمند بسیار کرده‌اند، اما هرگز نتوانسته‌اند گستره معارف قرآن را به شکل جامع و فراگیر در پیش روی مسلمانان نهادند. در قرآن مجید، تعالیم و آموزه‌هایی است که همچنان بکر باقی مانده و دست تحقیق و تألیف، آنها را لمس نکرده است و شیفتگان بسیاری می‌توانند هر روز بدان روی آورند و ساحتی از آن را تفرج کنند و به سرزمینهای ناشناخته‌ای از معرفت پای گذارند. این نیاز مقدس و این راه دراز، بلند همتانی را می‌خواهد که گرد هم آیند و با تلاشی تازه و با به کارگیری ابزار مدرن، راه نپیموده را هموار کنند و راه ورود به عرصه‌های گوناگون فرهنگ قرآن را بگشایند. و حاصل جهاد علمی خود را فراروی مشتاقان قرار دهند و همه را به این خوانِ نعمت صلا زنند.

آری آثار سامان یافته قرآنی، با هدف اطلاع‌رسانی از الفاظ قرآن، با همه تنوع و گستردگی قابل ستایش، تاکنون نتوانسته‌اند پاسخی عام و جامع به نیاز مسلمانان و قرآن‌پژوهان بدهند. معارف بسیار عظیم و عمیق در طومار گنجنامه وحی الهی نهفته است که جویندگان را بدان

دسترسی نیست. بر آوردن این نیاز جز از رهگذر همدلی و همیاری، گروه‌کاردان و قرآن‌شناسی که فرصت و فراغت لازم را داشته باشند، ممکن نیست، نخست باید «شیوه و راه» درست را یافت، آن‌گاه بدان راه و روش به فتح عرصه‌های گوناگون پرداخت. اطلاعات و کتاب‌های موجود در مراکز علمی گواهند که تلاش‌های تحسین برانگیزی در جنبه‌های مختلف کلامی، فلسفی، فقهی، حقوقی، سیاسی، اجتماعی، اخلاقی و تربیتی و... صورت تدوین یافته است. اما همان‌ها گواهی می‌دهند که فرهنگی جامع و فراگیر که همه این اطلاعات را به شیوه علمی گزارش کند، صورت تحقق نیافته است. مجموعه حاضر، گامی است بدین سو.

برگزیده فرهنگ قرآن

اثر فاخر و بزرگ «فرهنگ قرآن» که انشاء الله در قالب ۳۳ جلد عرضه خواهد شد، معجم معنایی جامعی از قرآن کریم است که در بیشتر از دو هزار موضوع اصلی و هزاران موضوع فرعی سامان می‌یابد.

با هدف تسهیل بهره‌گیری و امکان حمل این اثر به ویژه برای مبلغان یا استادانی که ناچارند آن را در سفر یا هنگام تدریس و استفاده‌های مشابه همراه خویش داشته باشند و نیز جهت تقلیل هزینه‌های نشر بر آن شدیم این اثر ارزشمند را در چهار جلد به صورت برگزیده نیز ارائه کنیم.

به این منظور برداشت‌ها، متن آیات و توضیحات مربوط به برداشت‌ها را حذف نموده و فقط به شناسه‌ها و نمایه‌ها و آدرس آیات اکتفا کردیم.

همکاران علمی

۱	اورعی - مرتضی	مسئول بخش گزینش مدخلها
۲	باقریان - احمد	پژوهشگر و ارزیاب علمی
۳	بهرامی - حامد	پژوهشگر و ارزیاب علمی
۴	پاینده - مصطفی	پژوهشگر و ارزیاب علمی
۵	حاجزاده - عبدالجبار	پژوهشگر و ارزیاب علمی

- ۶ حسین‌زاده - قاسم مقابله و بازبینی
- ۷ حسینی - سید تقی پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۸ حیدری موسوی - سیدحسن پژوهشگر، ارزیاب علمی و عضو کمیته هماهنگ‌سازی نمایه‌ها
- ۹ خراسانی - علی عضو شورای علمی و مسئول گروه دائرةالمعارفها
- ۱۰ خراسانی - لطف‌الله پژوهشگر، ارزیاب علمی
- ۱۱ خیرخواه - احمد پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۱۲ رضایی - علی پژوهشگر، ارزیاب علمی و عضو شورای علمی قرآن و علوم
- ۱۳ سادات - سید محسن پژوهشگر، ارزیاب و ناظر علمی و عضو شورای علمی گروه فرهنگ‌نامه‌های قرآنی
- ۱۴ سحر خوان - محمد مسئول بخش مقابله و بازبینی علمی
- ۱۵ سلیمانی - سید اسماعیل پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۱۶ شیرزاد کمانگر - حسن پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۱۷ علی نقی پور - احمد پژوهشگر، ارزیاب علمی و عضو کمیته هماهنگ‌سازی نمایه‌ها
- ۱۸ عیسی‌زاده - عیسی پژوهشگر، ناظر و ارزیاب علمی، عضو کمیته هماهنگ‌سازی نمایه‌ها، عضو شورای علمی، مسئول تدوین فرهنگ قرآن و مدیر گروه فرهنگ‌نامه‌های قرآنی
- ۱۹ فیروزمهر - محمد مهدی پژوهشگر و ارزیاب علمی و عضو شورای علمی گروه فرهنگ‌نامه‌های قرآنی
- ۲۰ کریمی - علیجان پژوهشگر ناظر، ارزیاب علمی و عضو شورای علمی گروه فرهنگ‌نامه‌های قرآنی
- ۲۱ کوثری - عباس پژوهشگر، ارزیاب علمی و عضو شورای علمی گروه فرهنگ‌نامه‌های قرآنی
- ۲۲ مهدی زاده - حمزه پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۲۳ میر عرب - فرج‌الله پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۲۴ یغمایی - ابوالفضل پژوهشگر و ارزیاب علمی
- ۲۵ یوسفی‌مقدم - محمد صادق پژوهشگر، ناظر، ارزیاب علمی، عضو شورای علمی و مدیر مرکز فرهنگ و معارف قرآن

سایر همکاران

- ۲۶ آزادی - باب‌الله کارشناس امور نشر
- ۲۷ ابراهیمی - سید هادی حروف‌نگار
- ۲۸ رافد البدر کارشناس امور رایانه
- ۲۹ مزینانی - محمد جعفر مدیر پژوهش

مرکز فرهنگ و معارف قرآن، سپاس و تقدیر خود را نثار قلم‌ها و همت‌های بلندی می‌کند که چون جویبارهایی زلال، به این رودخانه پیوستند و هر یک گوشه‌ای از این جمال را آراستند. بسیاری کسانی که در ظهور این معجم بزرگ، سهم دارند و دریغا که آراستن این مقدمه به نام یکایک آنان میسر نیست.

در اینجا سزاوار است به صورت خاص از فاضل گرامی جناب آقای محمد مرادی که از ابتدای کار تا پایان سال ۸۰ مسئولیت پروژه را عهده‌دار بودند و برای راه‌اندازی پروژه تلاش فراوان کردند و نیز از حجت‌الاسلام و المسلمین جناب آقای علی خراسانی مسئول محترم گروه دائرةالمعارف‌های قرآنی مرکز و حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای عیسی عیسی‌زاده که در ادامه از سال ۱۳۸۱ مسئولیت پروژه را عهده‌دار شدند تشکر شود.

در پایان، بذل توجه و عنایات ویژه آیه‌الله هاشمی رفسنجانی - دامت افاضاته - را عرض امتنان و سپاس داریم. بی‌گمان رهنمودها و تشویق‌های ایشان در به ثمر نشستن این نهال، سهمی مهم دارد و از خدای رحمان خواستاریم که آن بزرگوار را همواره در راه خدمت به قرآن و معارف اهل بیت (علیهم‌السلام) توفیق روزافزون عنایت فرماید.

همچنین از اهتمام حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای جعفری گیلانی - سلّمه الله تعالی - ریاست محترم هیئت امناء، سپاسگزاری و از حمایت‌های ویژه حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای ربّانی - سلّمه الله تعالی - رئیس دفتر تبلیغات اسلامی و حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای مبلّغی - سلّمه الله تعالی - ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی تقدیر و تشکر می‌نماییم.

آرزو مندیم همه آنان که به خدمت‌گزاری در ساحت مقدس وحی کوشا و بی‌دریغ‌اند، پیوسته از عنایات و مراحم ویژه حضرت حق برخوردار بوده و در سرای باقی از شفاعت قرآن برخوردار باشند.

محمد صادق یوسفی مقدم

مدیر مرکز فرهنگ و معارف قرآن

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

فروردین ۱۳۹۰ - جمادی الاولی ۱۴۳۲